

Collectiebeleid

2020-2028

Colofon

tekst

Domies Toen

illustraties

voorkant omslag, inhoudsopgave, p. 13

Jelle van Nimwegen

vormgeving en opmaak

Van Kelckhoven BNO, Groningen

Inhoudsopgave

1 Collectiebeleid	2	5 Plantverzorging	8
1.1	Waarvoor en voor wie	2	
1.2	Structuur collectiebeleid	2	
1.3	De collectie	2	
	<i>Planten uit halfnatuurlijke milieus</i>		
	<i>Planten uit natuurlijke milieus</i>		
	<i>Borders</i>		
	<i>Kruidentuin</i>		
	<i>Bomen</i>		
1.4	Verantwoordelijkheden	4	
1.5	Toegankelijkheid	5	
2 Inleiding overkoepelend collectiebeleid		6 Documentatie	9
<i>Domies Toen</i>	5	6.1	Waarom documentatie 9
2.1	Doel en missie van de collectie	5	
2.2	Positionering	6	
2.3	Gebruikers van de collectie	6	
2.4	Internationale verdragen en wetgeving	6	
3 Aanblik van de tuin	7	6.3	Determinatie 9
4 Profiel van de collectie	7	6.4	Naamgeving 9
4.1	Een bijzondere collectie	7	
4.2	Specialisatiecollecties	7	
		6.5	Labels 9
		6.6	Databases en technologie 9
		7 Acquisitie en deaccessie	10
		7.1	Acquisitie 10
			<i>Verzamelcriteria</i>
			<i>Verzamelmethodes</i>
		7.2	Deaccessie 11
		8 Toegang	11
		9 Risico's	12
		10 Monitoring en terugkoppeling	12
			<i>Schouw</i>
			<i>Rapportages</i>
		Referentielijst	13
			Collectieplannen 13

1 Collectiebeleid

1.1 Waarvoor en voor wie

Het doel van het collectiebeleid van de stichting *Domies Toen* is inzicht te geven in de betekenis en samenstelling van de collectie en het beschrijft het beheer en de ontwikkeling van de collectie. Het collectiebeleid geeft:

- *Betekenis* biedt duidelijkheid over het ‘waarom’. Het geeft aan waarom bepaalde keuzes worden gemaakt en hoe en door wie dit wordt uitgevoerd.
- *Richting* stelt alle medewerkers en belanghebbenden in staat om gezamenlijk aan een bepaald doel voor de tuin en de collecties te werken.
- *Structuur* het biedt een kader voor besluitvorming.
- *Continuïteit* het beschrijft wat we doen als instituut. Het geeft medewerkers achtergrondinformatie en begeleiding bij de werkzaamheden en het biedt een introductie voor nieuwe medewerkers. Het hanteren van dezelfde uitgangspunten zorgt voor eenheid.
- *Ruimte* het is uitvoerbaar, haalbaar en handzaam. Het is een ‘levend’ document en wordt aangepast wanneer nodig.

Het collectiebeleid van *Domies Toen* wordt door de hiervoor aangestelde collectiebeheerder tevens tuinbeheerder ‘bewaakt’. De collectiebeheerder, de tuinbeheerder, is hiervoor benoemd en aangesteld door het stichtingsbestuur van *Domies Toen*. De gebruikers van het collectiebeleid zijn vrijwilligers en geïnteresseerden van *Domies Toen*. De ontvangers zijn bezoekers, onderzoekers en andere geïnteresseerden. De collectie is deels op de website opengesteld voor het publiek.

Als basis voor de praktijk is het handboek *Collectiebeheer voor botanische tuinen, theorie en praktijk - Een handboek voor collectiebeheer van basaal tot wetenschappelijk niveau* van Bert van den Wollenberg, Hans Persoon en de Nederlandse Vereniging van Botanische Tuinen (NVBT) uit 2017, het uitgangspunt. Dit handboek wordt landelijk

gebruikt door leden van de Nederlandse Vereniging van Botanische Tuinen (NVBT).

1.2 Structuur collectiebeleid

Deel A Overkoepelend collectiebeleid

Het doel van het collectiebeleid is het aanreiken van de beginselen voor de ontwikkeling en beheer van de tuin en collectie. Het geeft richtlijnen voor curatie, onderhoud en documentatie van de collectie. Het geeft criteria voor het opnemen en afstoten van planten in de collectie.

Deel B Specialisatiecollecties en vakbeschrijvingen

De beschrijvingen geven een inzicht van de waarde van een vak/collectie en welke keuzes zijn gemaakt rond collectievorming en verzorging van de planten.

Deel C Algemene protocollen en procedures

Concrete afspraken over het onderhoud in de tuin en collecties. De documenten bevatten protocollen en workflows en zijn praktisch van aard.

1.3 De collectie

Domies Toen herbergt een grote verscheidenheid aan planten en oude historische elementen. Eén van die historische elementen is de ‘Slingertoen’, een tuin die rond 1881 in Engelse landschapstijl is aangelegd. In het voorjaar vindt u hier ook vele stinzenplanten. In *Domies Toen* staan nagenoeg alle bekende en minder bekende stinzenplanten. In 2005 heeft *Domies Toen* vanwege deze collectie dan ook haar museumstatus verkregen. In de voorzomer bloeien de wilde planten massaal: u geniet van planten die vroeger gewoon in bermen groeiden en thans in hun voortbestaan bedreigd worden. In de zomer is er speciale aandacht voor de kruidentuin met middeleeuwse kruiden en de prachtige bloemenborders.

De collectie van Domies Toen beslaat de levende planten, de buitenomgeving waarin ze gehouden worden en de documentatie die eraan gekoppeld is. Verder is de collectie verdeeld in thematische collecties.

De museale collectie is een verzameling planten die behoren tot ons cultureel erfgoed en planten die geschiedkundig interessant zijn. Los van dit collectieplan wordt door *Domies Toen* een collectiebeleid gehanteerd. Dit beleid is de vertaling van de voorwaarden die nationaal en internationaal gesteld worden aan een collectie van planten door botanische tuinen.

De botanische en tevens museale collecties zijn:

- Planten uit halfnatuurlijke milieus
- Planten uit natuurlijke milieus
- Borders
- Kruidentuin
- Vlindertuin
- Bomen

En een kleine collectie museale objecten.

Planten uit halfnatuurlijke milieus

De Domies (dominees) van Pieterburen moeten welgesteld geweest zijn, want slingertuinen werden in de provincie Groningen voornamelijk aangelegd door Groninger graanboeren die het financieel voor de wind ging! Stinzenplanten doen het erg goed in deze halfnatuurlijke milieus.

De term stinzenplanten is afgeleid van het Friese woord 'stins', dat in de middeleeuwen gebruikt werd om een versterkte stenen (adelijke) woning aan te duiden.

De Groningse naam voor een steenhuis is 'borg' en men noemt stinzenplanten in Groningen dan ook wel 'börgbloumkes'. Stinzenplanten treffen we alleen aan op terreinen die behoord hebben tot stinzen, borgen, kastelen, buitenplaatsen, oude boerderijen en in pastorietuinen. Buiten deze terreinen komen de stinzenplanten in die omgeving in het wild niet voor. Vermoedelijk werden stinzenplanten als sierplanten geïntroduceerd. Ze hebben door de jaren heen standgehouden en zijn uiteindelijk verwilderd. Heel bekende stinzenplanten

zijn het sneeuwkllokje (*Galanthus nivalis*) en de boeren- en bonte krokus (*Crocus tommasinianus* en *Crocus vernus*). De tuin staat bekend om haar collectie vroegbloeiende stinzenplanten. *Domies Toen* bevat vrijwel de gehele collectie, waaronder een aantal zeer zeldzame soorten, zoals het Haarlems klokkenspel (*Saxifraga granulata* 'Plena'). Als logo heeft *Domies Toen* de kievitsbloem (*Fritillaria meleagris*). Stinzenplanten zijn te zien van begin februari tot eind april, al naar gelang het weer natuurlijk! In deze periode organiseert *Domies Toen* op zondagmiddagen rondwandelingen met een gids.

Planten uit natuurlijke milieus

Als u in mei, juni of juli de tuin betreedt, staat de tuin vol bloeiende wilde planten!

Plantengemeenschappen van voor de agrarische revolutie zijn hier bewaard gebleven. De hooilanden bloeien uitbundig en nemen u mee terug naar een tijd waarin hooilanden nog met de zeis gemaaid werden. U vindt hier orchideeën, wilde margrietten, ratelaars, rolklaver en veldlathyrus. Als u op het goede moment komt, bloeit de zwartblauwe rapunzel, een uiterst zeldzame plant. Ook de mergelvallei verrast. Waar vroeger de pastorie stond, is nu een rijk bloeiende tuin aangelegd met vier vegetatietypen: een kalkrijke zandvegetatie, een kalkarme zandvegetatie, een leemvegetatie en een muurvegetatie. Er bloeien prachtige planten als de karthuiser anjer, geel walstro, kleine pimpernel en de beemdtkroon. In juli beginnen de akkeronkruiden te bloeien. De kleine akker is verdeeld in een zomerakker en een winterakker. De winterakker wordt in september bewerkt en ingezaaid met wintergranen. De zomerakker wordt in maart bewerkt en ingezaaid met zomergranen. De akkeronkruiden krijgen we er gratis bij, net als vroeger! Zie hier de klapprozen, korenbloemen, bolderik en gele kamille, duivenkervel en naakte lathyrus bloeien, en soms ook vlas, mosterd, koolzaad en andere bijgewassen.

Borders

De vaste plantencollectie (tuinplanten) is een ondersteunende collectie die niet consistent is, maar wel een hoge attractiewaarde heeft.

De kerncollecties ‘stinzenplanten’ en ‘wilde planten’ bloeien vanaf het voorjaar tot halverwege de zomer. In de zomer en herfst sieren de vaste planten de tuin. De collectie vaste planten bestaat uit een groep planten van gangbare en minder gangbare tuinplanten. Een deel ervan zijn oude boerderijplanten, een ander deel zijn ‘nieuwe’ planten, uit de traditie van natuurrijk tuinieren (zie de boekenreeks: ‘Droomplanten’, door Henk Gerritsen en Piet Oudolf). De groep oude ‘boerderijplanten’ zijn regionaal van belang, en behoren tot het regionale culturele erfgoed. De ‘nieuwe planten’ zijn voor bezoekers educatief van belang door hun voorbeeldfunctie voor het gebruik van natuurlijk ogende vaste planten in de natuurlijke siertuin. Bij het aanplanten van de vaste planten richten wij ons op een bloeitijd die valt in de zomer (juli-augustus) en het najaar (september-oktober). De reden hiervoor is dat de tuin in die periode bloeiende planten behoeft, aangezien de stinzenplanten en de wilde planten dan uitgebloeid zijn. Het aantal soorten in deze collectie omvat een kleine honderd soorten.

Kruidentuin

Al in de middeleeuwen waren er tuinen bij de kloosters, waar vooral geneeskrachtige kruiden werden gekweekt. In de geschriften van Hildegard von Bingen komen we zo het groot hoefblad tegen, dat heilzaam is bij onder andere hooikoorts en migraine. De vele generaties predikanten die volgden, waren dominee, schoolmeester, voorzanger en boer tegelijk. Om in hun levensonderhoud te voorzien hielden ze vee en verbouwden ze groenten en kruiden in de pastoretuin. Bij het tuinpriël, mogelijk uit de eerste helft van de 18e eeuw, mogelijk later, maar zeker een kopie van het tuinpriël van de Menkemaborg, vinden we nu een uitgebreide kruidentuin met keukenkruiden als absintalsem en komkommerkruid, en geneeskrachtige kruiden als heelkruid en ogentroost. Maar ook parfumpanten als lavendel en lievevrouwebedstro, tijm en rozemarijn.

Vlindertuin

De vlindertuin is in de plaats gekomen van de vroedmeesterpaddentuin. Onvoldoende onder-

houd en misschien ook kennis leidde ertoe dat het aantal padden steeds meer in aantal afnam totdat ze uiteindelijk uitstierven. De aanblik van de tuin was ook niet mooi en moeilijk aan bezoekers uit te leggen. We hebben uiteindelijk besloten de vroedmeesterpaddentuin op te ruimen en te vervangen door een nieuw type tuin, de insectentuin, of, aaihaarder, vlindertuin. De tuin kwam af in 2019. De tuin draagt mooi bij aan het educatieve doel dat we ook met de tuin hebben. Biodiversiteit kan hier extra inzichtelijk gemaakt worden. In het midden van de tuin ligt de vijver. Hierin vind u de waterinsecten en insecten waarvan het larvenstadium zich in het water voltrekt. Er is hier meer loopruimte dan elders in de tuin. Tevens staan er een paar bankjes om op te zitten. De tuin ligt verdiept. Aan de rand een muur bestaand uit veldkeien en houtblokken waartussen en waarin insecten hun plaats kunnen vinden. Aan de andere kant is een houten wal waarin ze holletjes kunnen graven. De plantkeuze is insectgericht, van belang vanwege bijvoorbeeld de bouw van de monddelen van het insect in relatie tot de bloemvorm. Verder staat er nog een insecten/bijenhôtel.

Bomen

De collectie monumentale bomen bestaat uit een oude schietwilg (*Salix alba*) van ongeveer honderd jaar, een plataan (*Acer pseudoplatanus*) in de leeftijd van ongeveer honderdveertig jaar, en een rode beuk (*Fagus sylvatica* ‘*Atropurpurea*’) met een leeftijd van ongeveer honderdzeventig jaar. Deze bomen zijn beschermd volgens de monumentenwet. In de tuin bevindt zich nog een goudes (*Fraxinus excelsior* ‘*Jaspidea*’), leeftijd onbekend, die mogelijk ook als monument zou kunnen worden aangemerkt.

1.4 Verantwoordelijkheden

Het beheer van de collectie wordt gedaan door de tuinbeheerder van Domies Toen, onder verantwoording van het stichtingsbestuur. Medewerkers en vrijwilligers dragen verantwoordelijkheid voor de verzorging van de levende planten en het behoud van de bestaande documentatie bij deze planten.

1.5 Toegankelijkheid

Het overkoepelend collectiebeleid is openbaar toegankelijk en staat op de website van *Domies Toen* onder plantenvinder, een project van de gezamenlijke Botanische tuinen in Nederland.

2 Inleiding overkoepelend collectiebeleid *Domies Toen*

2.1 Doel en missie collectie

'Botanische tuin Domies Toen, wil bezoekers meenemen op een reis door de tijd. De tuin appelleert aan herinneringen en ervaringen die omgezet kunnen worden in bewustwording om zo biodiversiteit te bevorderen.'

Domies Toen, 'tuin van de dominee'. Waar u nu door de mergelvallei met zeldzame planten loopt, stond vroeger een boerderijpastorie, in het Gronings een 'weem'. De slingertuin met vijver en grote bomen was de voortuin van de pastorie. Waar nu de rozen, kruiden en hooiland- en akkerbloemen bloeien, verbouwde 'Domie' ooit zijn groenten.

Op een bescheiden oppervlak vindt u in *Domies Toen* een verrassende verscheidenheid aan sferen: het parkachtige van vijvers en oude bomen, formele vormen van hagen en rozenperken, het weelderige van bloemenweiden vol inheemse plantensoorten en in het voorjaar natuurlijk de stinzenplanten. *Domies Toen* is bekend om zijn collectie stinzenplanten en dankt hieraan zijn museumstatus. *Domies Toen* vervult een belangrijke rol als het gaat om het vertalen van resultaten van ervaringen in ecologisch groenbeheer en wetenschappelijk onderzoek naar het publiek.

De belangrijkste doelen van *Domies Toen* zijn:

- Behoud van de bijzondere collectie
- Behoud en verbetering van plantencollecties
- Behoud van biodiversiteit
- Onderwijs- en onderzoeksinstellingen een platform bieden voor kennisoverdracht, onderzoek en verbinding met het bedrijfsleven en bezoekers
- Genereren van bezoekers

Het is doel is dat de collectie de missie van *Domies Toen* ondersteunt. De missie luidt als volgt: *'De missie van Domies Toen als Botanische tuin, kan worden samengevat als het bewaren en onderhouden, het onderling afstemmen en coördineren van de*

bestaande museaal erkende wilde plantencollectie als onderdeel van het Groninger erfgoed'.

De definitie voor een botanische tuin van BGCI wordt gebruikt als uitgangspunt voor het bepalen van doelstellingen met betrekking tot de collectie: botanische tuinen zijn instituten waar een gedocumenteerde levende plantencollectie wordt beheerd ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek, natuurbehoud, onderwijs en tentoonstelling. In de tuin is daarnaast ook het erfgoed van kerk, verenigingsgebouw en objecten in de tuin een erkende cultuurhistorische waarde in de collectie.

Met natuurbehoud bedoelen we dat we planten houden om ze voor uitsterven te beschermen. Natuurbehoud is een actueel thema en speelt ook mee in de educatieve rol van *Domies Toen*. Daarnaast ontwikkelen we de wilde plantencollectie specifiek ten behoeve van natuurbehoud.

Educatie, tentoonstellen van de collectie is een belangrijk doel van *Domies Toen* en verbindt de collectie met het publiek. Educatie en onderwijs zorgt ervoor dat bezoekers meer over planten te weten komen. De collectie ondersteunt educatieve activiteiten die vanuit *Domies Toen* worden georganiseerd, maar ook activiteiten van andere organisaties die in *Domies Toen* worden georganiseerd.

2.2 Positionering

Domies Toen is qua positionering vergelijkbaar met een tuin als het Arboretum van Oudenbosch als botanische tuin.

Domies Toen opereert in een omgeving met recreatieve mogelijkheden rondom de wadden. *Domies Toen* onderscheidt zich van bijvoorbeeld andere musea door het onderwerp (planten) en doordat het een activiteit in de buitenlucht is. Ten opzichte van de andere levende plantencollecties in Nederland onderscheidt *Domies Toen* zich door de bijzondere en grote collectie stinzenplanten, de grootste van Nederland.

2.3 Gebruikers van de collectie

Domies Toen beheert een collectie die voor verschillende doeleinden en door verschillende mensen wordt gebruikt. Belanghebbenden (stakeholders) van de collectie zijn:

- Vrijwilligers
- Natuurbeschermers
- Plantenliefhebbers
- Onderwijsinstellingen, waaronder scholen
- Andere botanische tuinen, NVBT en BGCI
- Recreanten en toeristen
- Algemeen publiek

Doelstelling

In een aandachtig verzorgde en harmonieuze tuin zal de bezoeker gemakkelijker begrijpen wanneer bepaalde elementen bewust natuurlijk gelaten zijn en dit accepteren als onderdeel van de presentatie.

2.4 Internationale verdragen en wetgeving

Geldende wet- en regelgeving met betrekking tot de collectie betreft in het bijzonder wetten op gebied van handel en verspreiding van plantmateriaal, plantenziekten, natuurbescherming en persoonsgegevens:

- De bepalingen van het Biodiversiteitsverdrag (CBD), uitgewerkt in het Nagoya Protocol (NP)
- International Plant Exchange Network (IPEN)
- European Code of Conduct for Botanic Gardens on Invasive Alien Species
- Convention on International Trade in Endangered Species (CITES) en de Wet natuurbescherming
- Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteiten (NVWA) voor plantenziektkundige dienst en Unielijst van invasieve soorten
- Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG)
- Huisregels van *Domies Toen*

3 Aanblik van de tuin

De visie van *Domies Toen* is dat we schoonheid, kwaliteit en harmonie willen bieden. Deze waarden worden weerspiegeld in de tuin door de verzorging van de wilde planten, informatievoorziening, de staat van onderhoud en het sobere materiaalgebruik.

De tuin biedt een verzorgde en fleurige doch natuurlijke aanblik. De bezoeker voelt dat er aandacht is voor de tuin en de planten en ervaart de contrasten in sfeer en uiterlijk van de verschillende vakken. Alsof de bezoeker bij de dominee op bezoek is.

De tuin straalt harmonie uit door het gebruik van dezelfde materialen, zoals de bebording, schelpenpaadjes, bestrating, heggetjes, stenen potten, plantensteunen en bindmateriaal. Het gebruik van de kleuren grijs en donkergroen bevordert de samenhang en is terug te zien in niet levende elementen, zoals het hek rond de tuin, de banken en prullenbakken.

‘Horticultural standards’ die gelden voor de hele tuin zijn terug te vinden in het collectiebeleid. In de vak beschrijvingen worden vakspecifieke standaarden beschreven.

4 Profiel van de collectie

7

De collectie van *Domies Toen* is vooral een collectie van wilde flora en stinzenplanten.

4.1 Een bijzondere collectie

Iedere plant in de collectie van *Domies Toen* heeft een doel dat is afgeleid van de definitie van een botanische tuin:

Tentoonstelling, educatie, wetenschap of natuurbehoud. De collectie bestaat in principe uit natuurlijke soorten, tenzij de doelstellingen van specifieke collecties of vakken hiervan afwijken. We zorgen voor goede kweekomstandigheden en de juiste kennis bij het verzorgen van de planten.

Door te verbinden met andere tuinen, organisaties en specialisten houden we onze kennis op peil.

4.2 Specialisatiecollecties

Domies Toen beheert een specialisatie deelcollectie, stinzenplanten die speciale aandacht krijgen met betrekking tot ontwikkeling en beheer. Specialisatiecollecties die een unieke positie innemen binnen Nederland worden – na beoordeling van een externe expert, bijvoorbeeld de referent – aangemeld bij de Nationale Plantencollectie. De Nationale Plantencollectie wordt beheerd door verschillende (botanische) tuinen in Nederland en heeft als doel behoud en verbetering van plantencollecties die van nationaal belang zijn, behoud van biodiversiteit, genenbankfunctie en het voorkomen van onnodige verdubbeling door taakverdeling en specialisatie. Door onze specialisaties aan te melden bij de Nationale Plantencollectie, steunen we hun agenda en positioneren we *Domies Toen* in de nationale context van levende plantencollecties.

Doelstelling

- *Meer wilde planten verzamelen die iedere tuin kan hebben zonder minder bijzonder te worden.*
 - *Meer wilde planten verzamelen die op zichzelf bijzonder zijn, voor vakken en collecties waar het ensemble dit toelaat.*
-

5 Plantverzorging

In een botanische tuin staan de planten centraal. De verzorging van de planten en hun omgeving is erop gericht om de plant tentoon te stellen, met bijbehorende informatie.

Een goede kwaliteit van de planten staat voorop. De planten moeten in goede conditie zijn, in balans met de omgeving staan en de soort natuurgetrouw weergeven. De plant is herkenbaar voor publiek, bijvoorbeeld door het dragen van bloemen of vruchten. Ook kan de verzorging herkenbaar zijn aan eenduidige snoeiwijzen, het verwijderen van blaadjes die op de planten en heggetjes liggen of juist het laten staan van uitgebloeide bloemstengels in de winter.

Domies Toen bevat een specialistische wilde planten-collectie en stinzenplanten met zeer uiteenlopende verzorging. Om onze collectie de juiste verzorging te geven, zijn we doorlopend op zoek naar de juiste groeiomstandigheden van de plant. De verzorging wordt per soort bepaald en indien nodig bijgesteld op basis van ecologische en botanische literatuur, aangevuld met de eigen observaties aan de plant in de collectie en na het uitwisselen van kennis en ervaring met collega's en externen.

De dagelijkse verzorging van de planten valt onder de verantwoordelijkheid van de tuinbeheerder. Hij is op de hoogte van de verzorging van de collectie in het vak en is verantwoordelijk voor alles wat er in het vak gebeurt. Dagelijkse verzorging bestaat uit watergeven en observeren van planten, maar ook het controleren van materialen (zoals irrigatie-buizen, schaduwdoeken, ventilatie, bordjes, etc.). De tuinbeheerder/collectiebeheerder zorgt ervoor dat de tuin verzorgd is.

De algemene plantverzorging is beschreven in de 'horticultural standards' van het collectiebeleid. De vak- en specialisatiecollectiebeschrijvingen omvatten specifieke verzorging op het gebied van bewateren, bodemsamenstelling, plagen en ziekten, verpotten, snoeien en labelen.

Doelstelling

- *De planten hebben een natuurgetrouwe weergave en krijgen een natuurlijke groei-begeleiding bij snoei, waar dit haalbaar is.*
 - *We moeten gaandeweg bepalen en afspreken wat wij onder 'verzorgd' verstaan, dus wat wij esthetisch, natuurlijk, ecologisch, etc. vinden.*
 - *Meer sturen op het uitlichten van datgene dat we hebben. Gebruikmaken van de omgeving om de plant tot zijn recht te laten komen.*
 - *Planten en soorten optimaal laten groeien en bloeien, zowel bijzondere als niet bijzondere planten.*
 - *Door verzorging ervoor zorgen dat de tuin in de winter ook botanisch interessant is, bijv. door het laten staan van uitgebloeide bloeistengels.*
-

6 Documentatie

6.1 Waarom documentatie

Een botanische tuin beheert een gedocumenteerde levende plantencollectie. Een deel van die documentatie bestaat uit het vastleggen wat je hebt en waar het staat. De waarde van een collectie hangt in grote mate af van de informatie die gekoppeld is aan de levende plant. Met een steeds uitgebreidere documentatie wordt de collectie steeds meer waard. Goed informatiebeheer zorgt ervoor dat de documentatie gestandaardiseerd is en daardoor overzichtelijk en met weinig fouten. Door de documentatie bij de plant (herkomst, determinatiegegevens, foto's, misschien in de toekomst bloeitijd, et cetera) vast te houden, blijft de collectie zijn waarde houden.

6.2 Registreren

Plantenregistratieprotocollen beschrijven welke informatie over alle planten in de verzameling wordt geregistreerd en bijgehouden (deel C van het collectiebeleid). Hierbij geldt: we registreren zoveel als nodig, maar zo weinig als mogelijk. Voor elk stukje informatie bedenken we wat we ermee willen doen en of het de moeite waard is om die tijd en energie erin te steken. Zo bouwen we efficiënt aan een overzichtelijke en bruikbare Excel-database. Tijdens de gehele levensduur van de plant wordt de locatie en status van de plant bijgehouden in Excel. De collectiebeheerder is verantwoordelijk voor het bijhouden van de locatie en de status van de plant.

6.3 Determinatie

Determinaties worden vastgelegd in de database en blijven aan de plant gekoppeld via het label. Registratie en documentatie kan ook zonder determinatie gedaan worden, om de plant later door een specialist te laten determineren. De verantwoordelijkheid voor juiste determinatie ligt bij de collectiebeheerder, tuinbeheerder, onder verantwoordelijkheid van het stichtingsbestuur. De tuinbeheerder is hiervoor opgeleid en aangesteld.

6.4 Naamgeving

Voor naamgeving van de planten in de collectie volgen we de 'International Code of Botanical Nomenclature' en de 'International Code of Nomenclature for Cultivated Plants'. Voor de taxonomische beslissingen worden de volgende drie bronnen gebruikt, in volgorde van prioriteit:

- *Heukels' Flora van Nederland* (2005), indien het Nederlandse soorten zijn;
- *Kew's World Checklist of Selected Plant Families* (wCSP), indien het geen Nederlandse soort is, maar de plantenfamilie in deze lijst is opgenomen;
- *The Plant List*, indien de soort in geen van voorgenoemde standaardwerken te vinden is.

6.5 Labels

Een gedocumenteerde plantencollectie bestaat uit drie componenten: de plant, de verbinding met de gegevens (label, kaartinformatie, foto) en de gegevens zelf. Wij bevestigen de labels uniform, eenvoudig, elegant en sterk. Het label is cruciaal om de informatie bij de plant te houden. De collectiebeheerder zorgt ervoor dat het label en de plant bij elkaar blijven.

Welke type label waar wordt gebruikt en welke informatie op de labels staat, is omschreven in de protocollen in deel C van het collectiebeleid. In *Domies Toen* worden weinig labels gebruikt. De collectie is verspreid over de tuin te vinden met stenen met nummers die met de namen corresponderen. Er wordt aan gewerkt om een deel van de collectie te voorzien van bordjes.

6.6 Databases en technologie

De collectiegegevens worden beheerd met behulp van het programma Excel.

Doelstelling

- Registratie van IUCN Red List status bij alle planten in de collectie. Dit moet jaarlijks worden bijgewerkt.
- Noteren wanneer planten bloemen of vruchten krijgen, zodra de software dit mogelijk maakt.

- *Streven: >95% van de gegevens in Excel overeenkomstig de werkelijke situatie. Dit gaan we doen door enkele vakken bij te werken, een jaarlijkse inventarisatieronde en het in Excel doorvoeren van wijzigingen.*
 - *De bordjes worden goed bijgehouden.*
-

7 Acquisitie en deaccessie

Onder collectievorming verstaan we het beleid op het gebied van verzamelen, selecteren en afstoten. De drie aspecten hangen nauw met elkaar samen.

7.1 Acquisitie

Verzamelcriteria

Planten worden toegevoegd omdat ze:

- Een meerwaarde vormen voor de collectie in het algemeen;
- Bij een specialisatiecollectie passen en daardoor aansluiten bij een van de doelen uit de definitie van BGCI;
- De verbeelding van mensen aangrijpen, op zichzelf kunnen staan en niet in een bepaalde collectie passen.
- Van belang zijn voor conservatie;
- De weergave van diversiteit in het plantenrijk vergroten;
- Een hoge esthetische waarde hebben;
- Een ondersteunende functie hebben, zoals 'placekeepers' of omdat ze de collectie beschermen.

Verzamelmethodes

Planten worden toegevoegd aan de collectie door:

- *Verzamelen uit in situ populaties* het verzamelen van plantmateriaal moet zodanig worden uitgevoerd dat er geen degradatie van de natuurlijke plantenpopulaties optreedt. Plantenmateriaal verzamelen bestaat uit het verzamelen van zaden of hele planten (als een populatie vernietigd dreigt te worden) of via vegetatieve vermeerdering (zoals het afnemen van stekken).
- *Uitwisseling* *Domies* Toen kan schenkingen accepteren van planten en zaden die worden aangeboden door andere botanische tuinen wereldwijd. Alle schenkingen voldoen aan de bepalingen uit dit beleid.
- *Aankoop* planten worden aangekocht bij gerenommeerde commerciële bronnen die hun planten uitsluitend op een legale en ethische wijze verwerven.

- *Donatie* *Domies Toen* kan schenkingen van planten en zaden door particulieren accepteren, mits deze voldoen aan de bepalingen uit dit beleid.

Er wordt altijd rekening gehouden met wet- en regelgevingen, waar de plant oorspronkelijk ook vandaan komt.

7.2 Deaccessie

Bij het afstoten van planten kijken we naar twee vlakken: de toepasbaarheid en de vervangbaarheid. De toepasbaarheid is te toetsen aan een van de vier doelen uit de definitie van een botanische tuin en het erfgoedaspect. De vervangbaarheid van de plant wordt bepaald aan de hand van drie niveaus: documentatie, soort en conditie.

Bij het afstoten van planten wordt rekening gehouden met internationale wet- en regelgeving en de bedreigde status van de plant. De beheerder bepaalt of een plant afgestoten mag worden.

Procedures rond het verwijderen van plantmateriaal zijn opgenomen in het collectiebeleid.

Doelstelling

Aan de hand van een lijst met criteria kan de collectiebeheerder van specialisatiecollecties constructief meedenken over het opnemen en afstoten van planten. Deze lijst moet nog ontwikkeld worden.

8 Toegang

Domies Toen verleent betaalde toegang van haar collectie aan algemeen publiek door middel van tentoonstelling tijdens openingsuren. *Domies Toen* stelt waar mogelijk materiaal uit haar collectie beschikbaar voor educatieve programma's en tentoonstellingen in de tuin. De voorwaarden voor toegang tot plantmateriaal zijn opgenomen in deel C van dit collectiebeleid.

Domies Toen stelt gedocumenteerd levend plantmateriaal beschikbaar binnen de beperkingen van het Nagoya-protocol.

Een deel van de gegevens van *Domies Toen* zijn openbaar beschikbaar via 'Garden Explorer' en de website van Botanische Tuinen Nederland. Openbare data zijn beperkt tot informatie die interessant is voor publiek en niet als gevoelig wordt beschouwd. Meer data kunnen worden gedeeld met instituten en individuen buiten *Domies Toen* onder voorwaarden en met goedkeuring door de collectiebeheerder en bestuur.

Doelstelling

We stellen onze collectie en de bijbehorende gegevens beschikbaar aan derden die hiermee onze doelstellingen helpen te realiseren.

9 Risico's

Een levende plantencollectie in een opengestelde tuin brengt risico's met zich mee. Er zijn huisregels die bij binnenkomst duidelijk worden gemaakt aan de bezoeker. Er blijven risico's. Risico's zijn onder te verdelen in:

1 *Risico's voor de collectie*

- Discontinuïteit in het onderhoud van de collectie
 - We vangen dit op door het collectiebeleid op papier te zetten. Voldoende personeel/vrijwilligers voor onderhoud is van groot belang.
- Serveruitval
 - We voorkomen het verlies van de belangrijkste data, door back-ups te maken.
- Ziekten en plagen
 - We werken alleen met biologische bestrijding hiervan.
- Extreme weersomstandigheden
- Diefstal

2 *Risico's van de collectie voor medewerkers, bezoekers en omgeving*

- Giftige en pijnlijke planten
 - We voorkomen dit door bezoekers te informeren via de huisregels bij de ingang en door bezoekers aan te spreken wanneer we iets zien gebeuren wat niet de bedoeling is.
- Invasieven
 - Planten die op de 'Unielijst van Invasieve soorten' staan worden uit de collectie verwijderd, tenzij het wenselijk en verantwoord is om ze te houden. Wanneer volledige uitroeiing niet mogelijk is, wordt de populatie geminimaliseerd en beheerd volgens het protocol voor invasieve soorten.

10 Monitoring en terugkoppeling

Schouw

Door middel van een schouw wordt de staat van een vak of specialisatiecollectie geïnspecteerd. Algemene punten die tijdens de schouw worden gecontroleerd zijn opgenomen in de 'horticultural standards' in deel C van het collectiebeleid, aangevuld met punten die specifiek voor een vak of specialisatiecollectie gelden. Het interval van de schouw wordt opgenomen in het schouwformulier.

Rapportages

Naast inventarisaties worden jaarlijks rapportages gemaakt van:

- De actualiteit van de data (aan de hand van wijzigingsdata, registratie in excel);
- Het percentage van compleetheit van bepaalde informatie waarop gestuurd moet worden (bijvoorbeeld verspreidingsgebied, determinatie, NL-naam, etc.).

Botanic Gardens Conservation International, *From Idea to Realisation – BCI's Manual on Planning, Developing and Managing Botanic Gardens*. Richmond, 2016.

Instituut Collectie Nederland en Stichting Landelijk Contact van Museumconsulenten, *Handreiking voor het schrijven van een collectieplan*. Amsterdam, 2008.

Rakow, D. A. en S. A. Lee, *Public Garden Management – A complete guide to the planning and administration of botanical gardens en arboreta*. Hoboken (New Jersey), 2011.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, *Op de museale weegschaal – collectiewaardering in zes stappen*. Amersfoort, 2013.

Wollenberg, B. van den, H. Persoon en Nederlandse Vereniging van Botanische Tuinen (NVBT), *Collectiebeheer voor botanische tuinen, theorie en praktijk – Een handboek voor collectiebeheer van basaal tot wetenschappelijk niveau*. 2017.

Collectieplannen

Conservatoire et Jardin Botanique Genève, *Politique de gestion des collections vivantes 2018*. Genève: 2018.

Kaisaniemi & Kumpula, *Living Collection Policy*. Kaisaniemi: 2011.

Karoo Desert National Botanic Garden, *Continuance programmes*.

Longwood Gardens, *Plant Collection Policy*. 2011.

Royal Botanic Garden Edinburgh, *Collection Policy for the Living Collection*. Edinburgh: 2006.

